

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.7:336.02:338.53:338.57

Гладких Д.М.*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач сектору грошово-кредитної політики
відділу фінансової безпеки**Національного інституту стратегічних досліджень*

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВИХ ТРЕНДІВ

Стаття присвячена дослідженню нових тенденцій розвитку світового фінансового ринку та прогнозуванню змін, що мають відбутись в цьому контексті у грошово-кредитній системі та на фінансовому ринку України.

Ключові слова: процентні ставки, безготівкові розрахунки, дефляція, інформаційні технології.

Гладких Д.М. СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ РАЗВИТИЯ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ С УЧЕТОМ МИРОВЫХ ТРЕНДОВ

Статья посвящена исследованию новых тенденций развития мирового финансового рынка и прогнозированию изменений, которые могут случиться в этом контексте в денежно-кредитной системе и на финансовом рынке Украины.

Ключевые слова: процентные ставки, безналичные расчеты, дефляция, информационные технологии.

Hladkykh D.M. STRATEGIC GUIDELINES FOR THE DEVELOPMENT OF THE MONETARY SYSTEM OF UKRAINE WITH THE WORLD TRENDS

The article is devoted to the study of the new trends in the development of the world financial market and forecasting the changes that may occur in this context in the monetary and financial system of Ukraine.

Keywords: interest rates, non-cash settlements, deflation, information technology.

Постановка проблеми. Стрімкі фундаментальні зміни на світовому фінансовому ринку ставлять питання про готовність України протистояти принципово новим для неї викликам та загрозам у фінансовій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку фінансового ринку України як невід'ємної складової світової фінансової системи досліджуються у працях В. М. Гейця [4], О. С. Власюка [2], І. О. Лютого [7] та багатьох інших вітчизняних фахівців. Дослідженню основних проблем банківської системи України присвячені роботи О. В. Дзюблюка [3], В. І. Міщенко [8], С. В. Науменкової [8], Т. С. Смовженко [9] та інших науковців. Банківська, грошово-кредитна та валютна безпека як складові елементи механізму забезпечення фінансової безпеки держави є об'єктами досліджень О. І. Барановського [1], В. П. Загарія [5], В. В. Коваленко [6], О. М. Шарова [10] та інших фахівців. Проте дискусійною та не до кінця вирішеною залишається проблема формулювання адекватної відповіді на принципово нові ризики та загрози, що несуть для грошово-кредитної системи України фундаментальні технологічні та інституційні зміни світового фінансового ринку.

Постановка завдання. На основі аналізу поточних загальносвітових тенденцій розвитку економіки та фінансів доцільно окреслити основні подальші заходи держави в особі Уряду та Національного банку, спрямовані на мінімізацію майбутніх ризиків та очікуваних негативних наслідків швидкої трансформації світового фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні тенденції розвитку грошово-кредитних систем та банківського бізнесу в найбільш успішних країнах світу дають змогу зазирнути у майбутнє та у

загальних рисах описати основні напрями розвитку грошово-кредитної системи України як складової частини світової фінансової системи. Ключовими змінами в діяльності фінансових систем, що відбудуться у світі та в Україні протягом наступних років, ймовірно, будуть наступні.

Розвиток інформаційних технологій. Використання ІТ-технологій у фінансовій сфері обумовлено великим обсягом інформації (про контрагентів, конкурентів та світові ринки), що постійно оновлюється. Вже сформована інфраструктура обміну інформацією між банками, що складається із систем SWIFT, Reuters, Western Union тощо. ІТ-технології використовуються в процесі розрахункового обслуговування («Банк-клієнт»), залучення депозитів, кредитування, у внутрішньобанківських процесах, пов'язаних з аналізом, контролем, обліком, бюджетуванням, звітністю. Одним з перших напрямів оптимізації банкінгу за допомогою ІТ було впровадження *PC-банкінгу*, а пізніше – *Інтернет-банкінгу*, що дозволив розпоряджатись рахунками дистанційно. Це дало змогу банкам розширяти власну присутність без відкриття відділень. Останнім часом деякі установи закривають відділення та передають функції інтернет-представництвом. Проте існують і винятки з цієї тенденції. Провідний інтернет-банк США «Security First Network Bank» відкрив відділення на всій території країни, адже його дослідження довели, що потреба у спілкуванні клієнтів та працівників банку не зменшується, адже в електронному режимі можливо вирішити не всі питання [11, с. 122].

Big data. Обсяг даних багатьох компаній зростає у геометричній прогресії. Наприклад, з метою уникнення перевантаження системи банк «JP Morgan» вже почав зберігати дані у публічній «хмарі». Згідно

оцінок фахівців, загальний обсяг даних банків до 2020 р. має зрости у 6-7 разів, що змусить їх частково чи повністю перейти у «хмари».

Напрями IT, що можуть знищити банківську систему в класичному вигляді [12]:

1) *Блокчейн* (технологія зберігання та передачі даних у зашифрованому вигляді) – напрямок IT, що може зруйнувати банківську систему у звичному розумінні. Завдяки блокчейну Центральний банк може відкривати рахунок кожному жителю будь-якої країни просто з моменту народження. Ця технологія дає змогу керувати рахунком та переказами без допомоги банку. Система має багаторівневий захист, а відповідний код бачать всі учасники транзакцій, отже рух викрадених грошей можливо буде спостерігати, а скористатись ними неможливо. Провідні світові банки вже почали досліджувати цю технологію та впроваджувати її.

2) *Кредитні електронні платформи* – компанії, що визначають платоспроможність потенційних позичальників за рахунок великої бази даних без допомоги банків. При цьому у світі існує безліч інвесторів, що бажають оперативно виділити кошти для кредитування. Ця форма кредиту потенційно може знищити банки як суб'єкти кредитування. Піонери цього ринку «Prosper» та «Landing Club» на сьогодні вже мають мільярдуна капіталізацію.

Алгоритмічна торгівля. Фондові та валютні ринки перетворюються на ринки трейдерів-автоматів за рахунок поширення торгівлі з використанням «чорних скриньок» (автоматичного створення торгових ордерів). Проте цей вид торгівлі не є абсолютно досконалим, адже саме він став причиною обвалів Нью-Йоркської фондової біржі у 1987 та 2010 рр. Різновидом алгоритмічної торгівлі є *високочастотна торгівля* (HFT), що характеризується надзвичайно коротким часом прийняття рішень та реалізації угоди. Цей вид торгівлі потребує складного програмного забезпечення, отже є прерогативою найбільших банків. Згідно прогнозів «ІВМ», поширення алгоритмічної торгівлі у найближчі роки призведе до втрати роботи 9 трейдерів з 10. Загалом же переваги механічних торгових систем зводяться до наступного:

- використання автоматизації замість людини дозволяє радикально скоротити час прийняття рішень;
- автоматизовані торгівельні системи мають більший відносно людини аналітичний потенціал, що дозволяє за секунду обробити і прорахувати тисячі варіантів рішення;
- алгоритмічні моделі можуть бути налаштовані на будь-яку біржову стратегію;
- використання алгоритмічних систем гарантує конфіденційність та виключає виток будь-якої інформації, адже «машини, на відміну від брокерів, не розмовляють» [11, с. 127-133].

Від'ємні ставки. Стикнувшись зі стелею споживчого попиту, розвинуті країни впритул наблизились до реалізації політики від'ємних процентних ставок. В межах політики кількісного пом'якшення спочатку Японія та США, потім країни Європи знизили ставку рефінансування практично до нуля, однак помітного ефекту (активізації кредитування та зростання споживчого попиту) це не принесло. Навпаки, додаткові емісійні кошти були спрямовані на фондовий ринок, що призвело до формування бульбашок, які спровокували фінансову кризу 2008-2009 років. Для поживлення попиту деякі Центральні банки в цих умовах пішли на експеримент з від'ємними став-

ками по рахунках банків у Центробанках, адже цей захід повинен був зацікавити банки активізувати кредитування. Як наслідок, станом на кінець 2016 р. від'ємні ставки по коштах банків у Центральному банку були зафіксовані в Японії, Швейцарії, Данії, Швеції, Угорщині та у ЄЦБ, а рівень ставок становив від -0,05% в Угорщині до -1,25% у Швейцарії [13]. Як наслідок, комерційні банки також будуть вимушені стягувати з клієнтів (поки що переважно корпоративних) плату за обслуговування депозитів. Наприклад, у 2016 р. британський «Royal Bank of Scotland» (RBS) попередив 1,3 млн. своїх клієнтів про впровадження такої плати [14]. На тлі зростання попиту на надійні інструменти уряди деяких країн (Японії, Нідерландів, Італії, Швейцарії, ФРН, Данії [15, 16]) також знижують ставки по державних цінних паперах до нуля та у від'ємну зону. Негативні наслідки від'ємних ставок, згідно дослідження МВФ [13], пов'язані з загрозами для страхового ринку та пенсійних фондів. Натомість фізичні особи, що мають депозити, при від'ємних ставках купують нерухомість або фізичне золото. Як наслідок, за 2015 р. ціни на житло в 7 найбільших містах ФРН зросли на 31,5% [17].

Дефляція. На відміну від громадян України, що пам'ятають шалені темпи інфляції 90-х років, мешканці розвинутих країн в останні роки почали стикатись із дефляцією. Причини цього явища полягають у перенесенні промислового виробництва з розвинутих країн до країн, що розвиваються. Як наслідок, це призводить до здешевлення витрат на робочу силу та оптимізації логістики. Крім того, споживання в окремих розвинутих країнах вже досягло межі біологічної «стелі», адже кількість предметів побуту, необхідних для задоволення потреб людини, не може бути безкінечною. Загалом це призводить до насичення споживчого ринку та провокує розвиток дефляції. Дотримання поточної консервативної монетарної політики в Україні також не виключає виникнення проблеми дефляції у середньостроковій перспективі.

Остаточний перехід до безготівкових розрахунків. В Україні практично всі отримувачі грошових трансфертів вже отримують кошти у безготівковій формі. Отже, соціальні та інші виплати за допомогою поштових переказів у перспективі мають відійти у минуле. При цьому більше 70% операцій за допомогою платіжних карток в Україні здійснюється у безготівковій формі [18]. Національний банк регулярно знижує ліміт готівкових операцій для населення. На сьогодні він становить 50 тис. грн. на добу, що виключає «великі» покупки (будинки, квартира, автомобіль тощо) з використанням готівки. При цьому у багатьох розвинутих країнах ліміти на готівкові розрахунки ще менші: у Греції – до 1500 євро, в Італії (до 2016 р.), Франції, Португалії – 1000 євро [19].

В межах заходів по боротьбі з фінансуванням тероризму, наркоторгівлею, тіньовою економікою у світі також очікується зменшення номіналів паперових грошей, зокрема, заборона обігу банкнот у 500 євро. Очевидно, що *монети в перспективі також будуть виводитись з обігу.*

Перемога над побутовою корупцією та тіньовою економікою. Відмова від готівки може призвести до повної прозорості всіх доходів і витрат населення та юридичних осіб, що спростить податкове адміністрування та унеможливить податкові махінації. Однак відмова від готівки може призвести до незручностей для звичного спо-

собу життя, адже унеможливить приватні розрахунки з лікарями та репетиторами, позики між друзями і родичами, приватні подарунки у формі готівки, продаж селянами продуктів на стихійних ринках. Таким чином, звичний нам спосіб життя може суттєво змінитись.

Трансформація ринку праці. Відмова від готівки та автоматизація фінансів мають суттєво змінити ринок персоналу. Зокрема, можуть зникнути професії касира, біржового трейдера, кредитного спеціаліста, бухгалтера, інкасатора. Прикладом цих змін є скорочення протягом 2017 р. 3000 юристів «Сбербанку» (РФ) як наслідок впровадження програми робота-юриста, адже, на думку керівництва банку, функцію написання стандартних позовних заяв цілком можливо довірити роботі [20].

На думку О. Пасхавера [21], основний працівник майбутнього – це не людина із середніми здібностями з доброю координацією рухів, дисциплінована та достатньо розумна, щоб розібратись у сучасних технологіях, натомість це – креативна людина. Це означає, що у цієї людини є не лише здатність, але й потреба постійно щось вигадувати. Крім того, ця людина буде розбиратись у проблемі в умовах невизначеності, швидко адаптуватись та шукати індивідуальний порядок у загальному безладі, що пов'язаний із швидким оновленням зовнішньої середовища. Зрозуміло, що таких «ідеальних» людей у процентному відношенні до загальної кількості працівників дуже мало, отже вивільнення усіх «зайвих» робітників як наслідок розвитку ІТ-технологій має створити колосальні соціальні проблеми, що, у свою чергу, також потребуватимуть нестандартних та креативних шляхів вирішення.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки.

1. Ключовими змінами в діяльності фінансових систем, що відбудуться у світі та в Україні протягом наступних років, можуть стати: поступова відмова від готівкових розрахунків, дефляція, поширення від'ємних відсоткових ставок, стрімкий розвиток інформаційних технологій у фінансовій сфері, зокрема Інтернет-банкінгу, алгоритмічної торгівлі, індустрії Big data, кредитних електронних платформ та блокчейну.

2. Негативними наслідками та загрозами від реалізації цих змін можуть стати: руйнація депозитного ринку, системи накопичувального пенсійного забезпечення, зростання вартості нерухомості та банківських металів як наслідок поширення від'ємних відсоткових ставок, необхідність суттєвої перебудови промислового та товарного виробництва внаслідок дефляційних процесів, радикальні зміни на ринку праці та драматичні соціальні зміни внаслідок зникнення цілої низки професій як результату поширення нових ІТ-технологій, у т.ч. на фінансовому ринку.

3. Основним позитивним наслідком цих змін може стати практично повна перемога над тіньовою економікою та побутовою корупцією. Проте ця перемога супроводжуватиметься суттєвою перебудовою звичного способу життя більшості людей.

4. З метою мінімізації зазначених ризиків та протидії очікуваному негативним наслідкам фундаментальних змін в діяльності світової фінансової системи державні органи України мають здійснювати превентивні захисні заходи в межах таких основних напрямків:

В межах протидії «сповзанню» в дефляцію та в зону від'ємних відсоткових ставок:

На рівні Національного банку України – використання наявного інструментарію грошово-кредитного регулювання, що гарантує монетарний суверенітет держави та у повній мірі вже недоступний для окремих країн єврозони (облікова ставка, обсяг грошей в обігу, обов'язкове резервування залучених банками коштів тощо), з метою дотримання додатного цільового показника інфляції на рівні 2-3% у середньостроковій перспективі, що має забезпечити необхідний рівень попиту з боку споживачів та одночасно дасть змогу зберегти депозитний ринок у класичному розумінні, що є основою для подальшого кредитування та функціонування накопичувальної пенсійної системи.

В межах оперативної адаптації до стрімкого розвитку інформаційних технологій у фінансовій сфері:

На рівні Міністерства освіти та науки України:

– відмова від державного замовлення на підготовку фахівців окремих спеціальностей сфери фінансів та банківської справи зі спрямуванням еквівалентної суми коштів на державне фінансування підготовки спеціалістів у сфері інформаційних технологій;

– організація проведення активної роз'яснювальної роботи серед школярів, абітурієнтів, студентів перших курсів навчання, в інформаційному просторі, спрямованої на популяризацію ІТ-спеціальностей в контексті фундаментальних змін, на які очікує сфера виробництва та фінансова сфера в Україні та світі.

На рівні Міністерства соціальної політики України та Міністерства освіти та науки України – розробка комплексу заходів, спрямованих на термінову та масову перекваліфікацію та соціальну адаптацію працівників фінансової сфери, що втрачатимуть роботу внаслідок фундаментальних технологічних змін.

На рівні Міністерства фінансів України – розробка концепції повного виходу з капіталу державних банків у середньостроковій перспективі шляхом їх продажу приватним внутрішнім та зовнішнім інвесторам, які традиційно більш оперативно реагують на виклики, пов'язані з трансформаціями у фінансовій сфері та сфері інформаційних технологій.

5. З метою більш ефективного використання потенційних можливостей, що надасть Україні повний перехід на безготівкову форму розрахунків та перемога над тіньовою економікою державні органи України мають здійснювати відповідні підготовчі заходи, зокрема:

На рівні Міністерства соціальної політики України, Пенсійного фонду України, Національного банку України та УДППЗ «Укрпошта» – розробка концепції 100%-го переведення отримувачів грошових трансфертів на безготівкову форму отримання грошей у короткостроковій перспективі.

На рівні Державної фіскальної служби України – розробка концепції адаптації системи податкового адміністрування до повної прозорості всіх безготівкових транзакцій між фізичними особами та суб'єктами господарювання з метою радикального збільшення податкових, митних та інших бюджетних надходжень внаслідок суттєвого розширення бази оподаткування у середньостроковій перспективі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барановський О.І. Специфіка фінансової безпеки в банківській сфері / О. І. Барановський // Вісник НБУ. – 2014. – № 9. – С. 17–23.
2. Власюк О.С. Фінансова система України: проблеми та пріоритети оздоровлення / О. С. Власюк // Стратегічні пріоритети – 2015. – № 4. – С. 4-15.

3. Дзюблюк О. Соціально-економічні засади суспільної довіри до банківського сектору / О. Дзюблюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету – 2016. – № 2. – С. 54–69.
4. Геєць В. М. Якісні зміни в економіці України є нагальними / В. М. Геєць // Вісник НБУ. – 2014. – № 4. – С. 5-9.
5. Загарій В. П. Монетарні важелі досягнення фінансової безпеки: досвід розвинених країн / В. П. Загарій // Бізнес-інформ. – 2014. – № 4. – С. 400-404.
6. Коваленко В.В., Гайдукович В.С. Достатність капіталу банківської системи в умовах циклічного розвитку економіки / В. В. Коваленко, В.С. Гайдукович // Стратегічні пріоритети – 2014. – № 1. – С. 48-58.
7. Лютий І.О., Мороз П.А. Суперечності процесів фінансiалiзацiї та їх вплив на економічне зростання в Україні / І. О. Лютий, П. А. Мороз // Економіка України – 2014. - № 4. – С. 29-39.
8. Науменкова С.В., Міщенко В.І. Розвиток кредитування у пост-кризових умовах / С. В. Науменкова, В. І. Міщенко // Банківська справа. – 2013. – № 1. – С. 3–19.
9. Смовженко Т., Багратян Г., Кравченко І. / Макроекономічна політика в Україні в 2014-2019 рр.: банківська і фінансова сфери / Т. Смовженко, Г. Багратян, І. Кравченко // Вісник НБУ. – 2014. – № 10. – С. 20–24.
10. Шаров О. М. Місце України в глобальній економічній системі: потенціал та перспективи // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 2. – С. 4-19.
11. Розвиток інформаційного суспільства. Колективна монографія. – під ред. В.В.Рокочої. Т.1: Міжнародний бізнес в інформаційному суспільстві. – К: Крок, 2012. – 238 с.
12. Греф предсказал будущее – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://utro.ru/articles/2016/11/14/1304545.shtml>
13. Лагард: без отрицательных ставок ситуация в экономике была бы хуже – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ria.ru/economy/20160411/1408083902.html>
14. С.Мануков. Банки хотят взимать плату за хранение средств – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expert.ru/2016/07/27/banki>
15. Доходность облигаций Германии впервые стала отрицательной – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expert.ru/2016/06/7/germaniya>
16. Морген Ф. Мировой кризис набирает обороты. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cont.ws/post/318804>
17. С.Мануков. Рынок недвижимости в Германии опасно перегрелся – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expert.ru/2016/04/15/na-rynke-nedvizhimosti-v-germanii-naduvaetsya-puzyr>
18. Усе більше українців надають перевагу безготівковим платежам – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=39820116&cat_id=55838
19. Зниження граничної суми розрахунків готівкою за участю фізичних осіб до 50 тис. грн. сприятиме подальшому розвитку безготівкових розрахунків – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=41706735&cat_id=55838
20. Сбербанк в 2017 году сократит три тысячи рабочих мест из-за работа-юриста– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ria.ru/economy/20170112/1485611123.html>
21. Александр Пасхавер: "Цифровая экономика изменит мир так, что мы его не узнаем" – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radio.vesti-ukr.com/interview/34346-aleksandr-pashaver-cifrovaya-ekonomika-izmenit-mir-tak-chto-my-ego-ne-uznaem-.html>